5. Zdraví a zdravotnictví

Problematika zdraví a čerpání zdravotní péče u seniorů je poměrně široká. S přibývajícím věkem se zvyšuje výskyt různých nemocí a zdravotních problémů, ubývá sil, zvyšuje se spotřeba léků. Častější jsou případy hospitalizace na různých odděleních nemocnic, obvyklejší je také delší ošetřovací doba. Skloňovaným tématem poslední doby je prevence, tedy předcházení nemocem nejen zdravým životním stylem, ale také účastí na preventivních programech. Prevence může včas odhalit některé zdravotní problémy a léčba v pozdějším věku nemusí být tak nákladná.

Tato kapitola nemůže postihnout všechny aspekty zdraví a zdravotnictví u starších osob. Zaměřili jsme se pouze na tři: subjektivní vnímání zdraví, výdaje zdravotních pojišťoven na zdravotní péči a hospitalizované seniory ve zdravotnických zařízeních.

Subjektivní vnímání zdraví

Známým faktem je, že to, jak člověk vnímá své subjektivní zdraví, jak se cítí, může být velmi odlišné od jeho objektivního zdraví. Jsou časté případy seniorů, kteří trpí různými nemocemi staršího věku, ale subjektivně si na problémy nestěžují a cítí se dobře.

Data o subjektivním vnímání vlastního zdraví se zjišťují každoročně ve výběrovém šetření Příjmy a životní podmínky domácností. Data z tohoto šetření prezentuje tabulka níže. U osob, které uvedly, že mají dlouhodobou nemoc či zdravotní problém, se jedná o záležitosti, které trvají, nebo se předpokládá, že budou trvat, alespoň šest měsíců. U lidí, kteří uvedli, že mají dlouhodobé omezení v běžných činnostech, jde o omezení v předcházejících minimálně 6 měsících, a tyto osoby jsou omezeny v činnostech, které obvykle dělají.

Tabulka 5.1: Charakteristiky zdravotního stavu podle pohlaví a věkových skupin v Praze v letech 2017 až 2022

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Osoby, které mají (v %)[1]:						
Velmi dobrý či dobrý zdravotní stav						
osoby celkem	69,8	69,5	70,9	70,7	72,5	73,4
osoby ve věku 65-74 let	33,8	38,3	38,0	36,5	33,7	39,7
osoby ve věku 75+	16,5	17,3	21,5	21,9	20,9	20,1
Dlouhodobá nemoc či zdravotní problém						
osoby celkem	26,8	29,3	30,7	32,5	30,4	32,8
osoby ve věku 65-74 let	48,8	53,0	47,1	53,9	60,0	57,3
osoby ve věku 75+	73,8	75,9	76,3	74,9	74,4	77,9
Dlouhodobé omezení v běžných činnostech						
osoby celkem	18,9	21,3	20,3	22,4	22,0	23,0
osoby ve věku 65-74 let	33,9	36,9	33,9	42,9	47,5	41,8
osoby ve věku 75+	61,4	66,0	57,8	62,0	62,2	65,4

[1] v % z dané skupiny. Tzn. osoby, ve věku 65-74 let, které uvedly, že mají velmi dobrý či dobrý zdravotní stav, jsou vztaženy na osoby ve věku 65-74 let celkem.

Na otázku „Jak celkově hodnotíte svůj zdravotní stav?“ odpověděly v roce 2022 pozitivně – uvedly, že je „velmi dobrý či dobrý“ - téměř tři čtvrtiny populace v Praze. Stejnou odpověď uvedlo téměř 40 % seniorů ve věku 65-74 let a jedna pětina seniorů starších 75 let. Při pohledu na vývoj tohoto ukazatele od roku 2017 se jeví, že stále vyšší podíl osob vnímal svůj zdravotní stav jako velmi dobrý či dobrý.

Výjimkou jsou osoby ve věku 65-74 let, u kterých v době covidové pandemie (roky 2020 a 2021) došlo ke snížení zastoupení této odpovědi až na necelých 34 % v roce 2021, přičemž v roce 2022 se podíl osob, které toto uvedly, opět zvýšil na téměř 40 %. U osob starších 75 let se tento pokles neprojevil.

Druhá část tabulky se věnuje odpovědi na otázku „Máte nějakou dlouhodobou nemoc či dlouhodobý zdravotní problém, který trvá či bude trvat 6 měsíců nebo i déle?“. Dlouhodobou nemoc či zdravotní problém mělo v roce 2022 celkem 57 % osob ve věku 65-74 let. Mezi Pražany ve věku 75 a více let mělo tuto nemoc či problém již téměř 78 % osob. Z toho můžeme usuzovat, 43 % seniorů ve věku 65 - 74 let nemá dlouhodobou nemoc či zdravotní problém, a pouze 22 % osob ve věku 75 a více let takový problém či nemoc nemá. S přibývajícím věkem se zkrátka zvyšuje podíl osob, které mají nějaký zdravotní problém či omezení.

U seniorů ve věku 65-74 let se opět projevilo, že v době pandemie covid-19 více uváděli, že mají dlouhodobou nemoc či zdravotní problém, než v jiných letech. U ostatních skupin populace nebyly změny během této pandemie tak výrazné.

Graf 5.1: Charakteristiky zdravotního stavu populace seniorů a populace celkem v Praze v roce 2022

Zdroj dat: ČSÚ, Životní podmínky

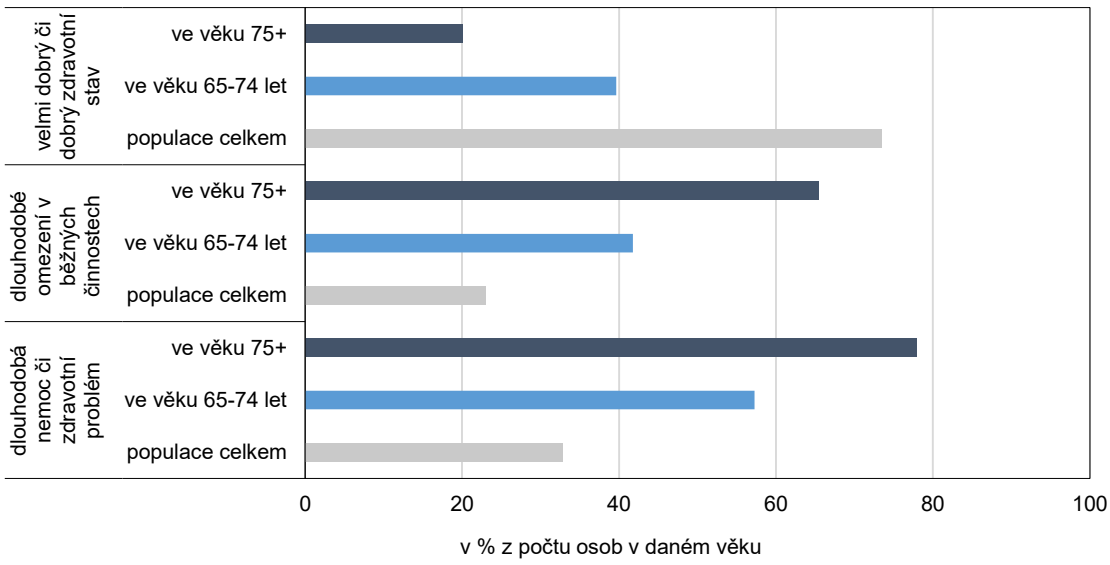

Tabulka ve své třetí části ukazuje rozdělení odpovědí na otázku „Jste kvůli svým zdravotním problémům omezen(a) v činnostech, které lidé obvykle dělají? Trvá toto omezení již déle než 6 měsíců?“. Dlouhodobé omezení v činnostech uvedlo v roce 2022 jen 23 % všech osob, přičemž během covidové pandemie nebyl tento podíl výrazně vyšší (naopak dosáhl na 22,0 % v roce 2021). Jak se dá předpokládat, omezení v běžných činnostech trápí zejména osoby nejstarší. Zhruba 65 % seniorů starších než 75 let uvedlo, že mají dlouhodobá omezení ve svých činnostech, u seniorů ve věku 65-74 let se to týkalo jen 42 % osob.

Tito mladší senioři během pandemie v letech 2020-2021 opět více uváděli určité zhoršení své situace. Dokládají to následující čísla: v roce 2019 zhruba 34 % seniorů ve věku 65-74 let uvedlo, že mají dlouhodobé omezení, v roce 2021 to bylo již 48 % a v roce 2022 se jednalo o téměř 42 % seniorů v tomto věku.

Výdaje zdravotních pojišťoven na zdravotní péči

Zvyšování podílu seniorů v populaci má, kromě měnících se nároků na sociální služby, samozřejmě stoupající nároky na zdravotnický systém. Jak už bylo řečeno, se zvyšujícím se věkem přibývá také zdravotních problémů, kterým senioři musí čelit. Častější jsou návštěvy lékaře, více se vyskytují i onemocnění. Čím více je v populaci starších lidí, tím vyšší jsou i výdaje na preventivní prohlídky, které jsou jistě samy o sobě jednoznačně pozitivní součástí našeho zdravotního systému. Výrazně vyšší jsou spolu se stárnutím populace také výdaje na léčbu a tedy výdaje zdravotních pojišťoven na zdravotní péči.

Údaje o výdajích zdravotních pojišťoven na zdravotní péči jsou získány ze zdravotnických účtů ČSÚ. V této kapitole vycházíme z údajů o výdajích pojišťoven na zdravotní péči v tis. Kč přepočtených na osobu podle pětiletých věkových skupin. Vycházíme z údajů o výdajích na jednu osobu celkem, které představují 100 % výdajů a výdaje v ostatních věkových kategoriích jsou pak určitým podílem těchto výdajů. V těch věkových skupinách, kde jsou hodnoty vyšší než 100 %, překračují výdaje na osobu průměr pro hl. m. Prahu. Ve věkových skupinách, kde je údaj nižší než 100 % (mladší věkové kategorie), jsou výdaje na osobu nižší než průměr Prahy.

Tabulka 5.2: Výdaje zdravotních pojišťoven na zdravotní péči v hl. m. Praze podle věku

Pramen: Zdravotnické účty ČR, vlastní dopočty
v %, osoby celkem = 100 %

	2017	2018	2019	2020	2021
Celkem	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
z toho vybrané věkové skupiny:	v % z populace celkem [1)]				
0–4	71,9	68,8	67,4	68,8	67,7
5–9	39,2	38,5	38,9	38,1	42,1
10–14	42,0	43,6	41,9	38,8	45,6
40–44	63,8	64,6	64,9	64,6	67,0
50–54	89,8	89,9	88,4	89,4	90,4
60–64	147,5	138,6	135,8	135,6	133,5
65–69	180,7	177,2	178,3	173,2	162,6
70–74	221,1	221,6	220,7	219,2	198,5
75–79	253,4	263,6	268,2	263,6	243,7
80–84	275,5	278,1	283,3	276,9	251,9
85–89	306,4	306,1	309,5	308,9	288,5
90–94	332,2	346,7	352,8	364,6	326,5
95+	384,9	434,9	432,3	425,5	398,7

[1)] celková populace představuje 100 % výdajů zdravotních pojišťoven na péči přepočtených na osobu. Například pro osoby ve věku 80-84 let jsou v roce 2021 výdaje zdravotních pojišťoven na osobu 2,5 krát vyšší, než pro populaci celkem.

Je evidentní, že čím je člověk starší, tím častější jsou jeho zdravotní problémy a návštěva lékaře. V přepočtu na osobu jsou pak výdaje zdravotních pojišťoven na jeho léčbu vyšší než u mladších osob. V tabulce jsou pro porovnání uvedeny výdaje zdravotních pojišťoven u dětí a u osob středního věku. V Praze byly u nejmladších dětí do 4 let věku relativní výdaje zdravotních pojišťoven přibližně na stejné úrovni, jako u osob ve věku 40-44 let. U dětí starších pak byly výdaje výrazně nižší. Například u dětí ve věku 10-14 let byly v roce 2021 výdaje pojišťoven na zdravotní péči na úrovni 45,6 % celku, u dětí do 4 let pak na úrovni 67,7 % celku.

Až do věkové skupiny 50-54 let byly v roce 2021 v Praze výdaje pojišťoven na osobu pod průměrem celkových výdajů na osobu (90,4 %). Věková skupina 60-64letých byla první, kde jsou výdaje zdravotních pojišťoven na péči vyšší, než u průměru celkem. Výdaje na zdravotní péči u osob ve věku

60-64 let byly v přepočtu na osobu o 33,5 % vyšší než výdaje na zdravotní péči u osob celkem (všech věkových kategorií). Jak je vidět z údajů, s věkem se pak výdaje pojišťoven na osobu už jen zvyšují.

Graf 5.2: Výdaje zdravotních pojišťoven na zdravotní péči podle věku v Praze v roce 2021[1)]
Pramen: Zdravotnické účty ČR, vlastní dopočty

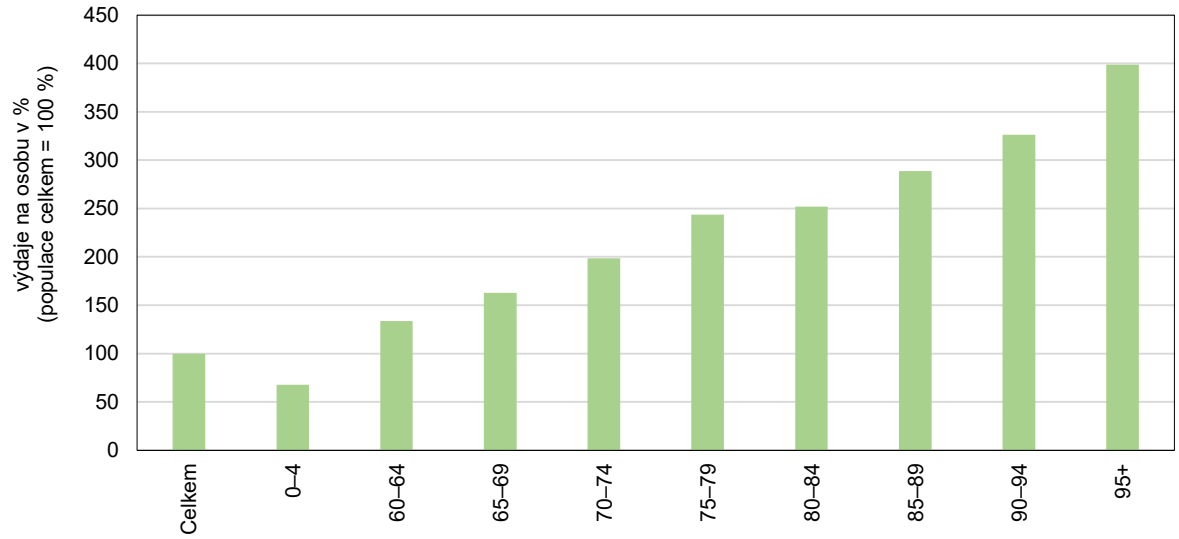

[1)] výdaje zdravotních pojišťoven na populaci celkem = 100 %. Výdaje zdravotních pojišťoven na osoby ve věku 80-84 let představují 250 % výdajů průměru (populace celkem). Jsou tedy 2,5 krát vyšší.

Z dat v grafu vyplývá, že výdaje pojišťoven na osobu u lidí ve věku 75-79 let a 80-84 byly v roce 2021 v zásadě podobné a dosahují zhruba 2,5 násobku průměru výdajů na osoby celkem. Ve věkové kategorii 85-89 let nastává další zlom, kdy už jsou výdaje na osoby ve starší věkové skupině vždy výrazně vyšší než výdaje na osoby v předcházející věkové skupině. Výdaje na zdravotní péči starších osob se sice se stoupajícím věkem zvyšují (absolutně i relativně), nicméně, čím vyšší je věk pacientů, tím je jejich počet menší, což může mít vliv i na výši hodnot u ukazatelů přepočtených na osobu.

Hospitalizovaní senioři

Údaje v této části textu vychází ze zdrojů ÚZIS ČR (Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR), které jsou přepočtené na relativní ukazatele pomocí vlastních výpočtů. Údaje reprezentují nikoliv hospitalizované osoby, ale ukončené případy hospitalizace v nemocnicích akutní a následné péče, přičemž jeden hospitalizační případ může zahrnovat více pobytů na jednotlivých odděleních dle oboru. Pro zjednodušení používáme v textu pro případy hospitalizace pojem „hospitalizované osoby“.

Výběr dat týkající se hospitalizovaných proběhl tak, že z celkového počtu případů hospitalizace v Praze v roce 2019 bylo vybráno 10 oddělení, kde bylo nejvíce případů hospitalizace osob ve věku 65 a více let. U případů hospitalizace ve věku 65 a více let jsou výrazně zastoupena oddělení následné péče, urologie, rehabilitace, pneumologie, a anestezie, která se naopak vůbec nevyskytují v nejčastějších deseti odděleních u hospitalizací celkem (u všech věkových skupin). U celkového počtu případů hospitalizace by se do první desítky oddělení podle počtu hospitalizací dostala oddělení gynekologie, neonatologie, psychiatrie, ORL a dětské oddělení.

Data jsou následně prezentována jako podíl hospitalizačních případů dané skupiny (např. ve věku 65 a více let na oddělení kardiologie) na celkovém počtu případů hospitalizace (např. ve věku 65 a více let na všech odděleních).

Tabulka 5.3: Hospitalizace v Praze v nemocnicích akutní a následné péče podle oddělení[1)]

Zdroj: ÚZIS ČR, vlastní výpočty

Pozn.: 10 nejčastějších oddělení (pořadí určeno podle počtu hospitalizací u osob ve věku 65+ v roce 2019 v Praze) [1)]

	Ve věku 65 a více let			Celkem		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Celkový počet případů hospitalizace	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
z toho: podle oddělení zdravotnického zařízení						
interna	19,2	20,3	20,3	11,7	12,5	12,6
kardiologie	12,9	12,2	12,9	7,4	7,2	7,5
chirurgie	12,1	11,7	10,6	12,5	12,0	11,3
ortopedie	5,9	5,6	5,9	5,9	5,5	5,6
neurologie	5,2	5,4	5,1	4,6	4,6	4,4
následná péče	5,0	5,2	6,3	2,1	2,3	2,5
urologie	4,7	4,5	4,3	3,4	3,3	3,1
rehabilitace	4,1	3,8	3,5	2,4	2,3	2,1
pneumologie	3,0	2,8	2,9	1,9	1,8	1,8
anestezie	2,6	3,1	3,3	2,3	2,5	2,8
podíl výše uvedených oddělení na celku (v %)	74,7	74,7	75,2	54,2	54,1	53,5

[1)] počet případů hospitalizace v nemocnicích akutní a následné péče. Jeden hospitalizační případ může zahrnovat více pobytů na jednotlivých odděleních dle oboru.

Z celkového počtu případů hospitalizace osob ve věku 65 a více let v pražských nemocnicích se největší část (20,3 %) v roce 2021 odehrávala na interních odděleních, což bylo nejčastější oddělení také pro celkový počet hospitalizací (ve všech věkových kategoriích). Ale u hospitalizací všech osob se na interně objevilo jen 12,6 % hospitalizačních případů. Dalším oddělením, kde byly častější případy hospitalizace seniorů, než u hospitalizací všech věkových skupin, byla kardiologická klinika (12,9 % případů seniorů versus 7,5 % všech případů). Na interním, kardiologickém a chirurgickém oddělení se vyskytovalo celkem téměř 44 % hospitalizačních případů seniorů. U hospitalizací všech osob to bylo pouze 31 % případů.

Graf 5.3: Hospitalizace v Praze u osob ve věku 65 a více let v nemocnicích akutní a následné péče podle oddělení[1)]

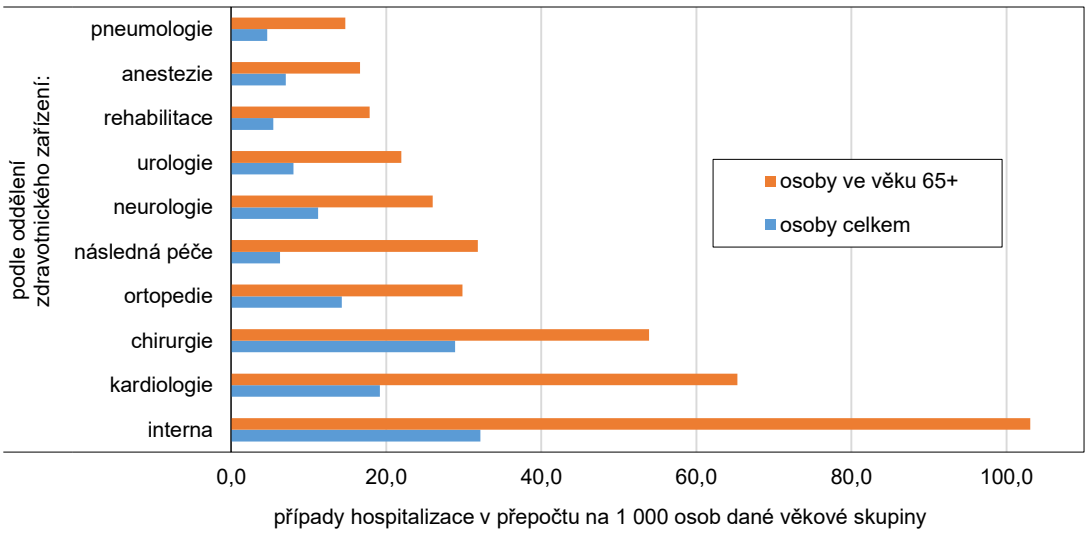

V grafu 5.3 jsme přepočetli počty případů hospitalizace v Praze dané věkové skupiny na počet obyvatel stejné věkové skupiny. Nejvíce případů hospitalizace seniorů přepočtených na počet seniorů v populaci byl v odděleních interna, kardiologie, chirurgie a ortopedie. Velké rozdíly mezi hospitalizacemi seniorů

a celé populace byly zejména na odděleních následné péče, kde proběhlo v roce 2021 u seniorů 31,8 hospitalizací na 1 000 seniorů. V případě celé populace se jednalo pouze o 6,3 hospitalizací na 1 000 osob. Rozdíl byl tedy pětinásobný. Výrazné rozdíly byly také na odděleních kardiologie, rehabilitace a interna. V roce 2021 tak u seniorů došlo k 65,3 případům hospitalizace na 1 000 osob stejného věku na odděleních kardiologie, 17,9 ‰ na rehabilitačním oddělení, 103,1 ‰ na interním oddělení. Jednalo se o 3,2 až 3,4 násobný rozdíl oproti hospitalizacím populace celkem přepočteným na 1 000 obyvatel dané skupiny.